

Andrzej Czyżewski¹
Akademia Ekonomiczna w Poznaniu
Piotr Kulyk²
Uniwersytet Zielonogórski
Zielona Góra

Makroekonomiczne uwarunkowania wsparcia sektora rolnego w Polsce i Unii Europejskiej

Macroeconomic determinants of support for agriculture in Poland and the European Union

Abstract. The article presents some considerations about the support for agriculture in the UE-15 and Poland and the role of its macroeconomic conditions. Stimuli applied by fiscal policy are of the great importance for creating a target model for transformation. The article consists of two parts. In the first part the most important indicators according to OECD's methodology, through prism of a created agricultural model are analyzed. A selection of macroeconomic determinants and assumptions of a pendulum model are presented. In the second part the transition of macroeconomic determinants and the evaluation of economic policy of support for agriculture in selected countries are described. The level and divergence of support is being observed. Some changes in the structure of support are noticed. At last the transition in macroeconomic conditions is characterized. From 1990 to 2005 a domination of stabilization option in the economic policy, slowing down of economic growth and raising unemployment rate prevailed. In the EU the economic policy managed to isolate the support for agriculture from the macroeconomic conditions, especially from the budget deficit, the interest rate and the unemployment rate but in Poland it did not.

Key words: agriculture policy, macroeconomic determinants

Synopsis. Omawiane są makroekonomiczne determinanty polityki rolnej w Polsce i jej ewolucja. Przytoczone jest także jej porównanie z analogiczną polityką Unii Europejskiej. Oceny dokonywane są przy użyciu wskaźników stosowanych przez OECD.

Słowa kluczowe: polityka rolna, makroekonomiczne determinanty

Wstęp

Koncepcja wsparcia sektora rolnego w krajach wysokorozwiniętych wynika z immanentnych cech produkcji rolnej, a przede wszystkim specyfiki czynnika ziemi, powodującej spowolnienie procesów adaptacyjnych do zmian zachodzących w otoczeniu zewnętrznym i możliwości pozostawania przez długi okres poza punktem równowagi. Relatywnie wysokie koszty wyjścia z branży oraz występowanie efektu wykluczenia w stosunku do zasobów ludzkich ulokowanych w tym sektorze gospodarki, skłaniają do podjęcia działań mających usprawnić mechanizm rynkowy i przyspieszyć procesy dostosowawcze. Istotne znacznie odgrywają także efekty zewnętrzne, zarówno dodatnie jak i ujemne, które wymagają stworzenia stosownych ram instytucjonalnych dla ich uwzględnienia.

¹ Prof. zw. dr hab.

² Dr inż.

Postępujący proces globalizacji implikuje szereg nowych procesów dostosowawczych, zwiększając jednocześnie znaczenie przenikania impulsów zewnętrznych. Szereg dotychczasowych koncepcji wsparcia sektora rolnego z lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych nie przyniosło oczekiwanych rezultatów, a stosowane mechanizmy w polityce protekcjonistycznej napotykały coraz większe ograniczenia. Wyczerpaniu uległy w szczególności efekty wynikające z preferowania modelu industrialnego rolnictwa, ze względu na rosnące koszty finansowe, społeczne i ekologiczne. Na arenie międzynarodowej zwiększeniu uległy naciski na liberalizację tego obszaru gospodarki i ograniczenie interwencjonizmu, zniekształcającego konkurencyjność ofert poszczególnych krajów na rynku światowym. Odpowiedzią na te problemy jest prowadzona od dłuższego czasu dyskusja na kształt dalszej ścieżki wsparcia sektora rolnego i oczekiwanych efektów dostosowawczych w tym segmencie gospodarki, które mają być generowane przez tę politykę. Dylematy związane z poszukiwaniem nowych rozwiązań w polityce rolnej Unii Europejskiej i Polski skłaniają do przeanalizowania dotychczasowych przemian. W opracowaniu zwrócono uwagę na wpływ otoczenia makroekonomicznego, a w szczególności polityki gospodarczej państwa na kształt polityki rolnej i zachodzące w niej przekształcenia.

Metodyka badań

Przeprowadzone badania obejmowały lata 1990-2005 i dotyczyły Polski oraz piętnastu krajów Unii Europejskiej³, w których obowiązywały kolejne reformy Wspólnej Polityki Rolnej: MacSharry'ego, Agendy 2000 oraz Porozumienia z Luksemburga z czerwca 2003 roku. Pozwoliło to określić wpływ otoczenia makroekonomicznego na stosowane rozwiązania w systemie wsparcia sektora rolnego, w ramach instrumentów zaliczanych do automatycznych i nieautomatycznych stabilizatorów. Ze względu na uwzględnienie kilku ustaw szczególnie ta druga grupa narzędzi mogła zostać silniej uchwycona. Analizie poddano trzy płaszczyzny. Po pierwsze były to czynniki otoczenia makroekonomicznego, do których, w oparciu o badania prowadzone w różnych obszarach przestrzennych i czasowych o różnej wielkości przez takich autorów jak: Debelle i Faruqee [1996], Chinn i Prasand [2000], Gotz-Kozierkiewicz [2002], zaliczono: tempo wzrostu gospodarczego, stopa bezrobocia, realna długookresowa stopa procentowa, deficyt budżetowy, kurs walutowy, terms of trade, stopa inflacji. Drugą grupę stanowiły wyznaczniki opcji w polityce gospodarczej. Wykorzystano tutaj model wahadła zakładający, iż kluczowym parametrem polityki monetarnej jest długookresowa realna stopa procentowa (r), a w odniesieniu do polityki fiskalnej standaryzowany deficyt budżetowy w stosunku do PKB (d). Względna zmianę stopy procentowej i deficytu budżetowego wyznaczono na podstawie następujących formuł⁴ [Czyżewski, Poczta i Wawrzyniak 2006]:

$$r = \frac{r_t - r_{t-1}}{r_{t-1}} ; d = \frac{d_t - d_{t-1}}{d_{t-1}}$$

³ Część krajów „piętnastki” nie należała w tym czasie do Unii Europejskiej, jednak stosowały bardzo zbliżony system wsparcia.

⁴ W odniesieniu do deficytu budżetowego, w sytuacji wystąpienia nadwyżki budżetowej następuje korekta wskaźnika poprzez zamianę kolejności składników licznika.

Celem wyznaczenia opcji w polityce monetarnej i fiskalnej dokonano standaryzacji wskaźników, przy założeniu występowania stabilnego poziomu deficytu budżetowego i realnej długookresowej stopy procentowej w badanym okresie i pojawiającej się przemienności w obu rodzajach polityki, wyrażanej odchyleniem od wielkości średniej dla danego okresu (\bar{X}) oraz zakładanego współczynnika zmienności korygującego poziom odchyłań ($S(x)$). Przemienność opcji polityki gospodarczej wynika z występowania cyklu koniunkturalnego i jego wpływu na politykę w różnych aspektach (m.in.: polityki antycyklicznej, politycznego cyklu koniunkturalnego). Zastosowano następujące formuły [Czyżewski, Poczta i Wawrzyniak 2006]:

$$r' = \frac{(r_t - \bar{X})}{S(x)}; d' = \frac{(d_t - \bar{X})}{S(x)}$$

Charakter polityki określany był jako średnia arytmetyczna standaryzowanych wskaźników stopy procentowej (r') i deficytu budżetowego (d') w poszczególnych podokresach. Jeżeli wartość wskaźnik stopy procentowej była dodatnia oznaczało to, iż mieliśmy do czynienia z restrykcyjną polityką monetarną, w przeciwnym przypadku następowало przesunięcie w kierunku polityki ekspansywnej. W odniesieniu do wskaźnika deficytu budżetowego, jego kształtowanie się powyżej zera wskazywało na ekspansywność polityki fiskalnej, w przeciwnej sytuacji świadczyło o restrykcyjności tej polityki. Łączna polityka gospodarcza (P_g) stanowiła wartość wypadkową opcji w polityce fiskalnej (P_f) i monetarnej (P_m) i była wyznaczana zgodnie z formułą:

$$P_g = P_m - P_f$$

Trzecia grupa to wskaźniki opisujące zmiany zachodzące w polityce rolnej w poszczególnych ustawach rolnych, stanowiące równocześnie jeden z istotnych elementów wpływających na konkurencyjność systemu w ujęciu międzynarodowym w tym również wpływ na wymianę międzynarodową [Krugman i Obstfeld 1997]. Pod uwagę wzięto dwa podstawowe wskaźnik: PSE oraz CSE w ujęciu wartościowym i procentowym, a także ich strukturę. PSE (Producer Support Estimate) przedstawia wartość rocznych transferów brutto od konsumentów i podatników do producentów rolnych, wspierających dochody i wielkość produkcji u producentów rolnych, mierzoną w cenach producenta. PSE obejmuje: wsparcie cenowe, płatności do produkcji, płatności historyczne, dopłaty do areалу i zwierząt gospodarskich, dopłaty do zużycia pośredniego, płatności ograniczające zaangażowanie bieżących środków produkcji, transfery budżetowe wspierające dochody rolnicze, pozostałe subwencje. Pozwala ocenić, jak duża wartość dochodów w rolnictwie jest wypracowywana samodzielnie na rynku, a jaka część pochodzi z transferu. W odniesieniu do strumieni transferów przedstawia ich dochodowe efekty w gospodarstwach rolnych, niezależnie od źródła dopływów (podatnik czy konsument).

CSE (Consumer Support Estimate) określa wartość rocznych transferów brutto od konsumentów do wartości towarów rolnych, mierzonej w cenach producenta. Obejmuje: transfery od konsumentów do producentów, transfery od podatników do konsumentów, wartość dopłat do przechowywania żywności. Charakteryzuje on koszty brutto, jakie w danym systemie ponoszą konsumenci. Jeżeli dodatkowo uwzględnimy udział wydatków na żywność w konsumpcji gospodarstw domowych, możemy oszacować stopień obciążenia wydatków konsumpcyjnych mechanizmem wsparcia.

Przekształcenia w polityce gospodarczej w świetle modelu wahadła

Uwarunkowania makroekonomiczne mogą sprzyjać przekształceniom w sektorze rolnym poprzez oddziaływanie na stronę popytową, generując przesunięcie bariery popytowej i tworząc przestrzeń na rynku wewnętrznym dla wzrostu produkcji krajowej. W latach 1990-2005 odnotowano dodatnie tempo wzrostu dochodu narodowego zarówno w Unii Europejskiej jak i Polsce. W odniesieniu do UE-15 skala wzrostu była jednak bardzo wolna, aż o 1,62 pkt. wolniej w stosunku do zmian w gospodarce Polski. Jeśli jest to jeszcze zrozumiałe i wynikało ze znacznego zróżnicowania w poziomie PKB per capita, generującego naturalną tendencję do szybszego wzrostu w gospodarce mniej rozwiniętej, zwłaszcza w warunkach integracji tych dwóch obszarów ekonomicznych, ale było to tempo o 1,02 pkt. wolniejsze w porównaniu ze Stanami Zjednoczonymi [Czyżewski i Kułyk 2007]. Przekształcenia PKB w Polsce charakteryzowały się znacznym stopniem zmienności i nie tworzyły korzystnych warunków dla krajowej produkcji. Takie zjawisko uniemożliwia dostosowanie czynników podażowych, a kształtuje warunki dla wzrostu importu w krótkich okresach poprawy koniunktury. Jest to o tyle istotne, iż rolnictwo lepiej dostosowuje się do warunków stabilnych niż do sytuacji wysokiej amplitudy przekształceń czynników zewnętrznych [Woś i Zegar 2002]. W konsekwencji następował wzrost popytu na produkty rolne.

Tabela 1. Makroekonomiczne uwarunkowania polityki rolnej w Polsce w latach 1991-2005
Table 1. Macroeconomic conditions of agricultural policy in Poland from 1991 to 2005

Parametr	Lata					1991-2005
	1991-1993	1994-1996	1997-1999	2000-2002	2003-2005	
PKB	-0,20	6,07	5,23	2,13	4,60	3,49
Bezrobocie	13,50	13,33	11,50	18,23	19,10	14,85
Inflacja	49,53	26,63	11,33	5,83	2,35	20,34
Poziom realnej stopy procentowej	-4,10	1,97	8,50	10,24	5,13	4,29
Deficyt budżetowy	-4,73	-4,76	-3,90	-3,73	-5,05	-4,39
Terms of trade	102,83	100,10	101,50	99,73	100,20	100,92
Kurs walutowy	1,41	2,46	3,58	4,17	3,78	3,03
PSE	10,92	19,20	23,31	14,66	9,56	15,96
CSE	-7,73	-18,67	-23,44	-12,94	-7,65	-14,55

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [OECD... 2007; Agricultural... 2006], TSE database, OECD www.oecdsource.org.com, Roczniki statystyczne GUS 1995-2006.

Trzeba równocześnie uwzględnić to, iż w warunkach wysokiego poziomu dochodu per capita popyt na produkty rolno-spożywcze charakteryzuje się niską elastycznością dochodową [Woś i Zegar 2002]. Trzeba równocześnie uwzględnić, iż w warunkach wysokiego poziomu dochodu per capita popyt na produkty rolno-spożywcze charakteryzuje się niską elastycznością dochodową [Woś i Zegar 2002]. Niekorzystnym zjawiskiem było w Polsce zwiększenie poziomu bezrobocia łącznie do 19,10% w latach 2000-2003. Równolegle w państwach UE-15 utrzymywał się on na względnie wysokim poziomie (w

porównaniu do innych krajów OECD). Jego nieznaczna redukcja na poziomie 0,07% średniorocznie była zbyt wolna dla uruchomienia znaczących impulsów popytowych.

Tabela 2. Makroekonomiczne uwarunkowania polityki rolnej w UE-15 w latach 1991-2005
Table 2. Macroeconomic conditions of agricultural policy in the EU-15 from 1991 to 2005

Parametr	Lata					
	1991-1993	1994-1996	1997-1999	2000-2002	2003-2005	1991-2005
PKB	0,93	2,03	2,70	2,10	1,45	1,87
Bezrobocie	8,90	10,27	9,37	7,63	8,20	8,92
Inflacja	4,52	2,82	1,36	2,28	1,63	2,52
Poziom realnej stopy procentowej	9,36	7,81	5,09	5,10	4,11	6,29
Deficyt budżetowy	-5,27	-4,81	-2,09	-1,40	-2,75	-3,26
Terms of trade	101,01	100,39	100,22	99,29	101,58	100,33
Kurs walutowy	0,78	0,79	0,91	1,09	0,88	0,89
PSE	38,99	36,65	37,51	34,49	37,36	36,94
CSE	-34,91	-27,91	-30,94	-26,60	-21,96	-28,46

Źródło: jak w tab. 1

Analizując przekształcenia zachodzące w czynnikach zewnętrznych należy wskazać na podobieństwo przekształceń zarówno w odniesieniu do terms of trade jak i realnego kursu walutowego (tabele 1 i 2). Obserwowano wzrost wskaźnika ToT o 0,59 pkt. szybciej w Polsce w całym badanym okresie. Powodowało to pogorszenie konkurencyjności cenowej produktów rolnych, które odznaczają się znacznym stopniem jednorodności na rynku światowym i doświadczają silnej konkurencji ze strony państw charakteryzujących się niskimi kosztami pracy. Równocześnie następowała aprecjacja kursu walutowego powodująca jeszcze wzmocnienie tego niekorzystnego zjawiska. Wskazuje to na odchylenie od równowagi długookresowej wynikającej z teorii parytetu siły nabywczej pieniądza, zgodnie z którą zmiany nominalnego kursu walutowego korygują przekształcenia wskaźnika ToT, co umożliwia utrzymanie realnego kursu walutowego na niezmiennym poziomie. Odnotowano pogorszenie wymiany w okresie przedakcesyjnym surowcami rolnymi zarówno w UE (poprawa była widoczna w zakresie przetworzonych produktów spożywczych) jak i w Polsce.

W analizowanym okresie obserwowano znaczące przekształcenia w polityce rolnej zarówno UE jak i Polski. W latach 1990-2005 w krajach UE-15 obserwowany był nieznaczny wzrost nakładów na rolnictwo mierzony wskaźnikiem TSE o 2,3% i PSE o 2,69%, przy równoczesnej zmianie struktury w transferach budżetowych, znamionujących reorientację w polityce rolnej. Jednak w zestawieniu do lat poprzednich zmniejszeniu uległo tempo wzrostu nakładów w rolnictwie (w latach 1980-1990 wzrost nakładów był 2,4-krotny). Korespondowało to ze zmniejszeniem udziału nakładów na agrobiznes w PKB z 1,4% w latach 1991-1993 do 1,29% w latach 2003-2005. Dynamika tego procesu w latach 1990-2005 ulegała stopniowemu wyhamowaniu, a jej średnioroczna wartość wynosiła 0,21% w ujęciu realnym. Była zatem o 0,6 pkt. niższa niż przyrost samej produkcji mierzonej w cenach producenta. Nie stanowiła tym samym jedyne go stymulatora podnoszenia produktywności w tym obszarze gospodarki i nie powodowała zahamowania przekształceń strukturalnych.

Tabela 3. Wskaźniki określające charakter polityki gospodarczej UE-15 w latach 1990-2005
 Table 3. Indicators describing economic policy in the EU-15 from 1990 to 2005

Lata	Długookresowa stopa procentowa (r)	Deficyt budżetowy (d)	Roczna względna zmiana stopy procentowej	Roczna względna zmiana deficytu	Standaryzowany wskaźnik zmiany stopy procentowej	Standaryzowany wskaźnik zmiany deficytu
1990	8,71	-4,61	-	-	-	-
1991	10,32	-5,00	0,18	0,09	1,89	0,30
1992	9,83	-5,05	-0,05	0,01	-0,04	0,29
1993	7,93	-5,76	-0,19	0,14	-1,25	0,31
1994	7,98	-5,06	0,01	-0,12	0,41	0,27
1995	8,38	-5,05	0,05	0,00	0,78	0,29
1996	7,06	-4,32	-0,16	-0,15	-0,95	0,26
1997	5,94	-2,64	-0,16	-0,39	-0,96	0,23
1998	4,70	-2,30	-0,21	-0,13	-1,38	0,27
1999	4,62	-1,33	-0,02	-1,58	0,22	0,04
2000	5,42	-0,07	0,17	-1,05	1,79	0,12
2001	4,98	-1,71	-0,08	-25,00	-0,31	-3,60
2002	4,90	-2,42	-0,02	0,42	0,22	0,35
2003	4,15	-2,75	-0,15	0,14	-0,92	0,31
2004	4,13	-2,81	0,00	0,02	0,32	0,29
2005	4,06	-2,68	-0,02	-0,05	0,21	0,28
Średnia arytmetyczna \bar{X}		0,00	-0,05	0,00		-0,05
Odchylenie standardowe S(X)		0,24	2,97	0,24		2,97
Okres	Polityka monetarna	Polityka fiskalna	Polityka gospodarcza			
1991-1993	0,92	0,29	0,63			
1994-1996	-0,02	0,29	-0,31			
1997-1999	-1,10	0,25	-1,35			
2000-2002	0,56	-1,15	1,71			
2003-2005	-0,04	0,31	-0,35			

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [OECD... 2007]

Redukcji tempa towarzyszyły znaczne przekształcenia w strukturze wsparcia. Zmniejszeniu uległy nakłady na subwencje eksportowe o 67% (lata 1993-2001), jednak przy zmniejszeniu deficytu w handlu towarami rolno-spożywczymi z -7,2 mld EUR w 1991 r. do -1,9 mld EUR w 2003 r., w sytuacji gwałtownej intensyfikacji wymiany (eksport wzrósł o 164% a import o 153%). Redukcja wsparcia nastąpiła przede wszystkim w latach 1996-2001, nastąpił wówczas spadek wsparcia zarówno w ujęciu nominalnym jak i realnym. Ponowny wzrost nastąpił w latach 2002-2005 na średniorocznym poziomie 4,99 w odniesieniu do PSE (tabela 1). Zmniejszeniu uległy przede wszystkim retransfery ponoszone przez konsumentów na rzecz płatności ponoszonych przez podatników (CSE,

tabela 2). W odniesieniu do Polski system wsparcia charakteryzował się znacznym stopniem zmienności i również od 1998 roku wykazywał tendencje do redukcji poziomu wsparcia, mierzonego wskaźnikiem PSE, do średniorocznego poziomu 9,56% w latach 2003-2005.

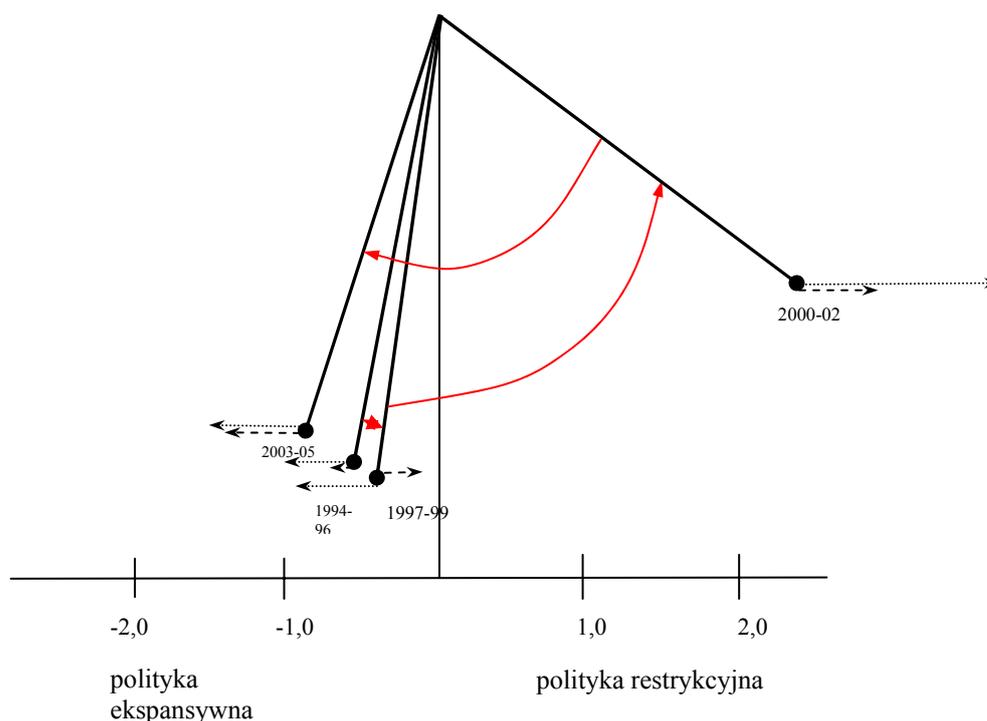
Tabela 4. Wskaźniki określające charakter polityki gospodarczej Polski w latach 1992-2005
Table 4. Indicators describing economic policy in Poland from 1990 to 2005

Lata	Długookresowa stopa procentowa (r)	Deficyt budżetowy (d)	Roczna względna zmiana stopy procentowej	Roczna względna zmiana deficytu	Standaryzowany wskaźnik zmiany stopy procentowej	Standaryzowany wskaźnik zmiany deficytu
1992	45,48	-6	-	-		
1993	34,88	-3,8	-0,23	-0,37	-0,51	0,12
1994	31,76	-2,7	-0,09	-0,29	0,23	0,20
1995	27,69	-3,88	-0,13	0,44	0,03	0,98
1996	21,33	-4,70	-0,23	0,21	-0,49	0,74
1997	23,11	-4,52	0,08	-0,04	1,11	0,47
1998	19,91	-3,99	-0,14	-0,12	-0,02	0,39
1999	14,68	-3,19	-0,26	-1,80	-0,66	-1,40
2000	18,88	-2,41	0,29	-1,75	2,15	-1,36
2001	15,72	-3,7	-0,17	-2,56	-0,17	-2,21
2002	8,77	-3,3	-0,44	-0,12	-1,58	0,39
2003	5,69	-4,8	-0,35	0,46	-1,11	1,00
2004	6,24	-3,9	0,10	-0,19	1,18	0,31
2005	5,2	-3,4	-0,17	-0,13	-0,17	0,38
Średnia arytmetyczna \bar{X}			-0,13	-0,48		
Odchylenie standardowe S(X)			0,20	0,94		
Okres	Polityka monetarna		Polityka fiskalna		Polityka gospodarcza	
1994-1996	-0,08		0,43		-0,52	
1997-1999	0,20		0,53		-0,33	
2000-2002	0,44		-1,66		2,10	
2003-2005	-0,42		0,52		-0,94	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [OECD... 2007], Roczniki statystyczne GUS 1995-2006.

Obniżeniu uległy także koszty ponoszone przez konsumentów. Od lat 1997-1999 zmiany na obydwu rynkach były ze sobą skorelowane, jednak skala redukcji była silniejsza w odniesieniu do systemu obowiązującego w Polsce (tabele 1 i 2). Obniżeniu uległy zarówno transfery od podatników łącznie o 1,87%, jak również od konsumentów do gospodarstw rolnych o 3,36%, co również zmniejszyło koszty wsparcia dla nabywców produktów rolno-spożywczych. W łącznych transferach udział przepływów od konsumentów obniżył się jednak nieznacznie z 61,68% w latach 1990-1993 do 59,95% w latach 2001-2003 i to właśnie one odrywały kluczową rolę w całym mechanizmie. Tym

samym redukcja implikowana była zmniejszeniem całego wsparcia, a nie przekształceniami w jego strukturze (wpływ koniunktury gospodarczej). Minimalne znacznie miały płatności od podatników do konsumentów (poniżej 2% w całym okresie), nie były zatem kształtowane bodźce do wzrostu popytu konsumpcyjnego. Koszty transferów konsumentów do poziomu spożycia produktów żywnościowych uległy redukcji z 10,26% do 9,58% i były aż o 19,69 pkt. niższe niż średnia w krajach UE.



Źródło: opracowanie własne na podstawie tabeli 4.

Rys. 1. Opcje w polityce gospodarczej Polski w latach 1993-2005

Fig.1. Options in economic policy in Poland from 1993 to 2005

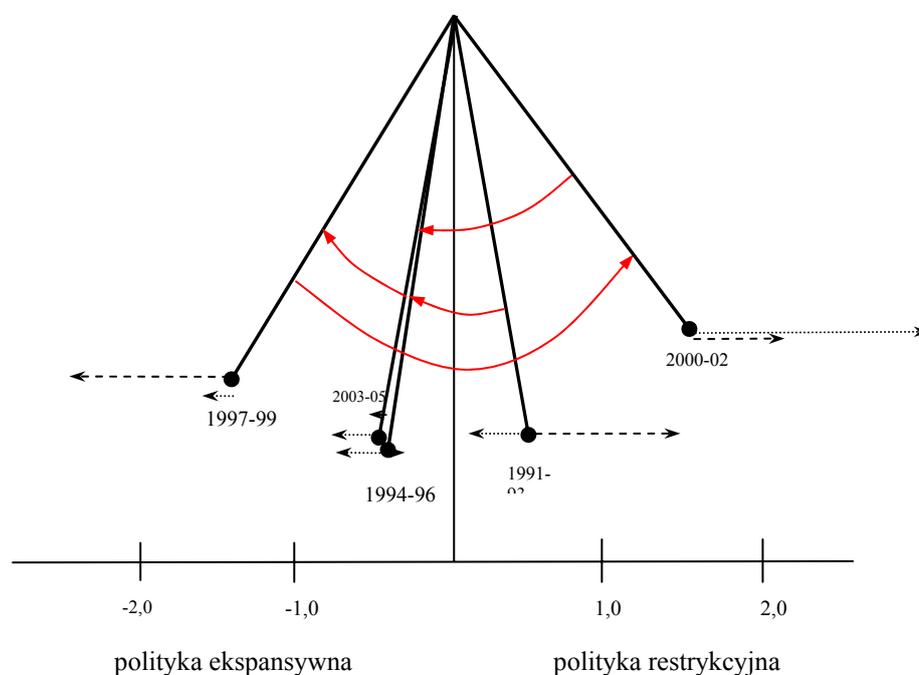
Mechanizm wsparcia funkcjonujący w UE zapewniał wyższą równowagę w odniesieniu do dochodów gospodarstw rolnych (współczynnik zmienności dla PSE wyniósł 12,08%⁵) oraz łącznej wartości wsparcia (współczynnik zmienności TSE 12,63%). Nie podlegały one zatem wahaniom koniunkturalnym, lecz ich zmiany wynikały z przekształceń systemowych, związanych z wprowadzaniem kolejnych reform WPR.

Przekształcenia w zakresie polityki gospodarczej nie wykazywały już tak znacznego podobieństwa co do kierunku przekształceń. W krajach UE-15 występowała wyraźna przemienność co do opcji w polityce gospodarczej wynikająca z prowadzenia działań antycyklicznych i łagodzenia przekształceń w otoczeniu zewnętrznym (rysunek 1). Jednak jeżeli zestawimy to z wynikami w zakresie pozostałych czynników makroekonomicznych

⁵ Procentowa wartość odchylenia standardowego do średniej wielkości w analizowanym okresie.

(tabela 2), to można zauważyć, iż działania te były spóźnione i restrykcyjna polityka była skorelowana z okresami pogorszenia koniunktury i pozwalała na stabilizowanie głównie ścieżki inflacji. W kolejnych podokresach po wystąpieniu działań restrykcyjnych występowało wyraźne spowolnienie procesów inflacyjnych.

System wsparcia nie był natomiast bezpośrednio uzależniony od sytuacji budżetowej (zmiany w deficycie budżetowym nie były powiązane z wielkością nakładów na sektor rolny). Po części wynikało to z oddzielenia wielkości wydatków na sektor rolny od krajowych budżetów i finansowanie polityki rolnej z budżetu UE. Następowaly znaczne wahania w opcjach polityki gospodarczej i przechodzenie od wysokiego poziomu ekspansywności (lata 1997-1999) do wysokiego poziomu restrykcyjności (lata 2000-2002). Takie znaczące zmiany generują niekorzystne dostosowania w czynnikach rynkowych, co w dużej mierze odzwierciedlało się w zmianach stopy bezrobocia.



Źródło: opracowanie własne na podstawie tabeli 3.

Rys. 2. Opcje w polityce gospodarczej UE-15 w latach 1991-2005

Fig.2. Options in economic policy in the EU from 1993 to 2005

Zmiany w polityce gospodarczej Polski nie wykazywały jednak takiej przemienności i to zarówno co do syntetycznej oceny tej polityki jak i przekształceń polityk cząstkowych (monetarnej i fiskalnej). W latach 1994-1999 wykazywała ona niewielką ekspansywność (wyznaczoną jako średnie odchylenie w badanym okresie), głównie wynikającą z utrzymywania się wysokiego deficytu budżetowego, i to w warunkach poprawy koniunktury. Wyhamowało to proces inflacji. Równocześnie obserwowany był wzrost

względne wsparcia mierzonego zarówno wskaźnikami PSE jak i CSE. Gwałtowne wychylenie w polityce gospodarczej w latach 2000-2002 i przesunięcie w kierunku opcji restrykcyjnej wskazuje, iż przekształcenia nie miały charakteru zrównoważonego.

Restrykcyjność odnotowano zarówno w odniesieniu do polityki fiskalnej jak i monetarnej, co wskazuje na brak przemienności polityk cząstkowych i silne dostosowania podażowe (stopa bezrobocia) i popytowe (dochód narodowy). Nie występowały oddziaływania w zakresie polityki antycyklicznej, co wskazuje na słabość tych działań. Przekształcenie w wielkości wsparcia były ponadto powiązane z przekształceniami w zakresie opcji w polityce gospodarczej, a w szczególności w odniesieniu do deficytu budżetowego. A zatem przemiany w polityce gospodarczej były przenoszone na mechanizmy wsparcia i nie udało się tego zjawiska osłabić.

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza porównawcza pomiędzy kształtowaniem się czynników makroekonomicznych oraz stosowanych rozwiązań w polityce gospodarczej i rolnej w krajach UE-15 oraz Polski wykazała zarówno szereg podobieństw jak i osobliwości. Przede wszystkim widoczna była słabość przekształceń służących poprawie warunków popytowych umożliwiających kreowanie popytu zarówno na rynku wewnętrznym jak i zewnętrznym. Ten pierwszy czynnik ma szczególnie duże znaczenie w odniesieniu do rynku Unii ze względu na jego wielkość. Odmienną występowała w charakterze tych zjawisk w zakresie rynku wewnętrznego. W Unii tempo wzrostu gospodarczego, choć stabilne, było jednak stosunkowo wolne, w Polsce odznaczało się znacznym stopniem zmienności mimo wysokiego tempa wzrostu, kształtując korzystne przekształcenia dla okresowego zwiększenia importu. Efekt ten był podtrzymywany wysokim poziomem bezrobocia w obu obszarach ekonomicznych. Pogorszeniu uległy zewnętrzne warunki cenowe, przy założeniu o dominacji dostosowań wolumenowych. Ograniczyło to możliwości ekspansji na rynki zewnętrzne. Analiza opcji w polityce gospodarczej wykazała w badanym okresie słabość polityki antycyklicznej, co powodowało niekorzystne zmiany po stronie popytowej. System wsparcia w krajach UE-15 został wyizolowany od zmian w polityce fiskalnej i monetarnej, dlatego nie następowały w nim istotne zmiany w zakresie wielkości łącznych wydatków, lecz jedynie przekształcenia strukturalne, będące w pewnym zakresie odpowiedzią na niekorzystne dostosowania popytowe, gdyż następowało zmniejszenie środków na wsparcie cenowe, dopuszczając tym samym do szybszego rozwierania nożyc cenowych dla poprawy konkurencyjności tych produktów. W odniesieniu do Polski mechanizmy wsparcia były powiązane z przekształceniami, zwłaszcza w polityce fiskalnej. Ponadto od lat 1996-1999 obserwowano przekształcenia strukturalne wydatków, co do kierunku podobne do przekształceń w krajach UE, jednak o innej amplitudzie.

Literatura

- Agricultural Policies in OECD Countries. Monitoring and Evaluations. [2006]. OECD, Paris.
Caves R., Frankel J., Jones R. [1998]: Handel i finanse międzynarodowe, PWE, Warszawa.
Chinn M., Prasand E. [2000]: Medium-term Determinants of Current Accounts in Industrial and Developing Countries. National Bureau of Economic Research, *Working Paper*.

- Corden W. [1997]: Trade policy and economic welfare. Oxford.
- Czyżewski A., Kułyk P. [2005]: System wsparcia rolnictwa w krajach OECD o różnym poziomie rozwoju gospodarczego. [W:] Kapitał, informacja, jakość. J. Stankiewicz (red.). Oficyna Wydaw. Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra.
- Czyżewski A., Kułyk P. [2004]: Wzrost gospodarczy jako czynnik przekształceń w gospodarce żywnościowej w Polsce okresu transformacji. *Roczniki Naukowe SERiA* t. 3.
- Czyżewski A., Matuszczak-Henisz A. [2004]: Rolnictwo Unii Europejskiej i Polski. Studium struktur wytwórczych i regulatorów rynków rolnych. Poznań.
- Czyżewski A., Poczta A., Wawrzyniak Ł. [2006]: Interesy polskiego rolnictwa w świetle globalnych uwarunkowań polityki gospodarczej. *Ekonomista* 3.
- Czyżewski A., Sapa A. [2003]: Mechanizmy wymiany rolno-żywnościowej Polski z krajami UE. Poznań.
- Dańska B. [2000]: Przestrzenno-czasowe modelowanie zmian w działalności produkcyjnej w Polsce. Zastosowanie modeli panelowych. Absolwent, Łódź.
- Debelle G., Faruqee H. [1996]: What Determines the Current Account? A Cross-Sectional and Panel Approach, International Monetary Found. *Working Paper*, nr 58.
- Gotz-Kozierkiewicz D. [1995]: Deficyt rachunków obrotów bieżących w gospodarce transformowanej – obiektywne przesłanki a polityka makroekonomiczna. *Ekonomista* 35.
- Grossman G. M., Helpman E. [1990]: Comparative Advantage and Long-Run Growth. *American Economic Review* t. 80, nr 1.
- Krugman P. R., Obstfeld M. [1997]: Międzynarodowe stosunki gospodarcze. Teoria i polityka. PWE, Warszawa.
- Misala J. [2005]: Wymiana międzynarodowa i gospodarka światowa. Teoria i mechanizmy funkcjonowania. Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa.
- OECD Economic Outlook 76 database. [2007]. www.stats.oecd.org/wbes/,
- Woś A., Zegar St. [2002]: Rolnictwo społecznie zrównoważone. IERiGŻ, Warszawa.